

Eligiusz MAŁOLEPSZY*
Teresa DROZDEK-MAŁOLEPSZA**

Piśmiennictwo z zakresu dziejów Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Polsce po 1945 roku

Streszczenie

W piśmiennictwie omawiającym dzieje Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Polsce po 1945 r. brak jest opracowania o zakresie ogólnopolskim. Występują publikacje posiadające charakter regionalny. Prace te odnoszą się głównie do Górnego Śląska, Małopolski i Pomorza. W pracach tych podejmowana jest problematyka reaktywowania działalności „Sokoła” po II wojnie światowej (1945–1949); prób reaktywowania gniazd „Sokoła” w latach 1956–1957; reaktywowania „Sokoła” i działalności dwóch organizacji sokolich po 1989 r.

Związek Towarzystw Gimnastycznych „Sokół w Polsce i Polskie Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Krakowie prowadziły działalność na polu wychowania fizycznego, sportu, rekreacji fizycznej, działalności turystyczno-krajoznawczej oraz pracy kulturalno-oświatowej, wychowawczej, wydawniczej i patriotycznej.

Słowa kluczowe: Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”, stan badań, Polska, okres po 1945 r.

Wprowadzenie

Celem pracy jest przedstawienie piśmiennictwa z zakresu dziejów Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Polsce po 1945 r. Tradycje sokolstwa polskiego sięgają 1867 r. Wówczas powstało gniazdo Towarzystwa Gimnastycznego (TG) „Sokół” we Lwowie. Począwszy od 1884 r., powstawały dalsze gniazda „Sokoła” w zaborze austriackim. Następnie idea sokoła rozpowszechniła się w zaborze pruskim (pierwsze gniazdo w zaborze pruskim powstało w 1884 r.) oraz w zaborze rosyjskim (pierwsze gniazda „Sokoła” powstały w latach 1905–

* Dr hab. prof. AJD, Instytut Kultury Fizycznej i Turystyki, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie.

** Dr, Instytut Kultury Fizycznej i Turystyki, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie.

1906). „Sokół” realizował w okresie zaborów cele niepodległościowe, kształtował tężyznę fizyczną, prowadził działalność oświatowo-wychowawczą i patriotyczną.

Po zakończeniu I wojny światowej nastąpiło połączenie (1919 r.) organizacji sokolich z trzech zaborów i powołanie Związku Towarzystw Gimnastycznych (ZTG) „Sokół” w Polsce. W strukturze „Sokoła” wyodrębniono wówczas dzielnice, okręgi i gniazda. ZTG „Sokół” realizował zadania w zakresie wychowania fizycznego, sportu, rekreacji fizycznej oraz turystyki. Ponadto prowadził działalność patriotyczną, kulturalną, oświatową, wydawniczą oraz organizował zloty sokole. TG „Sokół” wniosło ważny wkład w rozwój kultury fizycznej i turystyki w okresie zaborów i w Polsce międzywojennej.

Tradycje badań nad dziejami Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” sięgają okresu sprzed 1914 r.¹ Po II wojnie światowej badania naukowe nad dziejami TG „Sokół” rozwinęły się w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX w. w ośrodkach akademickich kształcenia kadr dla potrzeb kultury fizycznej, m.in. prowadzili je A. Ryfowa i K. Toporowicz². Zintensyfikowanie badań nad dziejami TG „Sokół” nastąpiło w latach dziewięćdziesiątych XX w. Owocem tych przedsięwzięć było m.in. zorganizowanie trzech konferencji o zasięgu ogólnopolskim (w Gdańsku w 1995 r., w Rzeszowie w 1995 r. i w Krakowie w 1997 r.), których efektem były wydawnictwa pokonferencyjne³.

Metodologia badań

W pracy wykorzystano następujące metody badawcze: analiza źródeł historycznych, indukcji, dedukcji, syntezy oraz metoda porównawcza. Wyszukiwane następujące problemy (pytania badawcze):

1. Jaki jest stan piśmiennictwa nad dziejami Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Polsce po 1945 r.?
2. Czy istnieje potrzeba pogłębionych badań naukowych w celu przygotowania monografii odnoszącej się do dziejów Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” po 1945 r.?

¹ E. Małolepszy, Z. Pawluczuk (red.), *Zarys dziejów Sokolstwa Polskiego w latach 1867–1997*, Częstochowa 2001, s. 6.

² A. Ryfowa, *Działalność Sokoła Polskiego w zaborze pruskim i wśród wychodźstwa w Niemczech (1884–1914)*, Warszawa – Poznań 1976; K. Toporowicz, *Działalność Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” na polu wychowania fizycznego i sportu pod koniec XIX i na początku XX wieku (1885–1914)*, „Roczniki Naukowe WSWF w Krakowie”, t. 4, Kraków 1965.

³ A. Łopata (red.), *130 lat Sokolstwa Polskiego*, Kraków 1997; M. Mirkiewicz (red.), *Działalność Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”*, Rzeszów 1996; Z. Pawluczuk (red.), *Z dziejów Towarzystw Gimnastycznych „Sokół”*, Gdańsk 1996.

Wyniki i dyskusja

Po zakończeniu II wojny światowej nastąpiły próby reaktywowania działalności „Sokoła”. Ówczesne władze w Polsce były negatywnie nastawione do działalności Towarzystwa. Możliwości reaktywowania „Sokoła” nastąpiły w Polsce dopiero w okresie transformacji ustrojowej (po 1989 r.).

W zakresie stanu badań nad dziejami TG „Sokół” w Polsce po 1945 r. brak jest opracowania o charakterze ogólnopolskim. Istotne znaczenie poznawcze posiada monografia M. Ponczka pt. *Ze studiów nad powstaniem, rozwojem i upadkiem Górnośląskiego „Sokoła” 1895–1947*⁴. Na Górnym Śląsku były próby reaktywowania TG „Sokół”. Ogłoszone zostały terminy zebrań, w trakcie których miało być powołane Towarzystwo. Jak pisze M. Ponczek:

Referat Sportu przy Wydziale Informacji i Propagandy Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego ogłosił, iż zebrania założycielskie „Sokoła” nie są prawomocne ze względu na ukonstytuowanie się władz okręgowych związków sportowych, m.in. górnośląskiego związku gimnastycznego⁵.

W końcu lipca 1947 r. ówczesne władze w Polsce doprowadziły do oficjalnego zamknięcia siedziby Dzielnicy Krakowskiej. Ten sam los spotkał kolejne dzielnice „Sokoła”, m.in. Dzielnicę Mazowiecką, Pomorską i Śląską⁶. Jak podaje M. Ponczek:

Związek Sokolstwa Polskiego został ostatecznie rozwiązany w lipcu 1948 r. [...]. W praktyce na ziemi górnośląskiej proces likwidacji majątku trwałego tej organizacji, a więc licznych sokolni, sprzętu sportowo-gimnastycznego i bibliotek, trwał do pierwszych lat pięćdziesiątych⁷.

Kolejną monografią przybliżającą działalność TG „Sokół” po II wojnie światowej jest praca A. Bogusza pt. *Sokolstwo Łódzkie 1905–1995*⁸. Gniazdo „Sokoła” w Krakowie reaktywowało działalność w marcu 1945 r. W dniu 9 września 1945 r. odbył się w Krakowie Ogólnopolski Zjazd Sokolstwa, na który przybyło prawie 100 delegatów z całej Polski⁹. W skład ogólnopolskiego zarządu „Sokoła” weszli m.in.: E. Kubalski – prezes, Józef Borowiec i K. Bunsch – wiceprezesi, W. Bilan – sekretarz, Jan Szuro – skarbnik¹⁰. Przedwojenni sokoli łódzcy podejmowali starania i próby reaktywowania TG „Sokół” po II wojnie światowej. Próby te zostały uwieńczone powodzeniem dopiero 22 października 1990 r. Wówczas został zarejestrowany statut TG „Sokół” w Wydziale Infra-

⁴ M. Ponczek, *Ze studiów nad powstaniem, rozwojem i upadkiem Górnośląskiego „Sokoła” 1895–1947*, Katowice 2011, s. 84–95.

⁵ Tamże, s. 92.

⁶ Tamże, s. 93.

⁷ Tamże, s. 94.

⁸ A. Bogusz, *Sokolstwo Łódzkie 1905–1995*, Łódź 1995, ss. 159.

⁹ Tamże, s. 103.

¹⁰ Tamże, s. 104.

struktury Społecznej Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi¹¹. W okresie do 1995 r., TG „Sokół” w Łodzi prowadziło działalność na polu wychowania fizycznego, sportu, a także organizowało zawody sportowe.

W historiografii TG „Sokół” należy wymienić monografię Z. Pawluczuka pt. *100 lat Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Gdańsku (1894–1994)*¹². Jednym z działaczy reaktywowanego „Sokoła” w Gdańsku był Autor pracy – Z Pawluczuk.

Kolejną monografię dotyczącą regionalnych dziejów „Sokoła” – także po 1945 r. – przygotował A. Nowakowski¹³. Autor monografii omówił próby reaktywowania TG „Sokół” na Ziemi Wadowickiej po zakończeniu II wojny światowej. Jak pisze A. Nowakowski:

Na polecenie krakowskich władz wojewódzkich [...] powołano Powiatową Komisję Likwidacyjną „Sokoła” w Wadowicach. Nastąpiło to w drugiej połowie kwietnia 1948 r. Komisja miała się zająć przejęciem mienia sokolego w Wadowicach, Kalwarii Zebrzydowskiej i Choczni na inne cele. Komisja ta liczyła cztery osoby. W skład tego gremium wchodził Stanisław Barszczewski i Jan Grabowski (starostwo), ppor. Józef Dworżański („Służba Polsce”) i Tadeusz Radczak, reprezentujący referat wychowania fizycznego¹⁴.

Gniazda „Sokoła” na Ziemi Wadowickiej zostały zdelegalizowane w 1949 r. Kolejną publikacją A. Nowakowskiego, zawierającą materiał dotyczący działalności TG „Sokół” w Wadowicach w latach 1887–1998, jest praca pt. *Wadowicki „Sokół” wczoraj i dziś*¹⁵.

Wkład do stanu badań wnosi praca odnosząca się do dziejów TG „Sokół” w Kętach¹⁶. Jeden z rozdziałów publikacji dotyczy losów „Sokoła” w Kętach po II wojnie światowej (1945–1951)¹⁷.

Znaczący wkład do historiografii TG „Sokół” wniosła praca zbiorowa pod redakcją E. Małolepszego i Z. Pawluczuka pt. *Zarys dziejów Sokolstwa Polskiego w latach 1867–1997*¹⁸. Jeden z podrozdziałów pracy, autorstwa Z. Bujanowskiego, M. Ponczka i A. Łopaty odnosi się do działalności TG „Sokół” w Polsce

¹¹ Tamże, s. 107–108.

¹² Z. Pawluczuk, *100 lat Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Gdańsku (1894–1994)*, Gdańsk 1998.

¹³ A. Nowakowski, *„Sokół” w Wadowicach w latach 1918–1949. Zarys dziejów*, Wadowice 2009, ss. 134.

¹⁴ Tamże, s. 97.

¹⁵ A. Nowakowski, *Wadowicki „Sokół” wczoraj i dziś. Na studziesięciolecie wadowickiej sokolni (1889–1999)*, Częstochowa 1998, ss. 51.

¹⁶ Tenże, *Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Kętach w latach 1901–1947. Zarys dziejów*, Wadowice 2003, ss. 70.

¹⁷ Tamże, s. 49–57.

¹⁸ E. Małolepszy, Z. Pawluczuk (red.), *Zarys dziejów Sokolstwa Polskiego w latach 1867–1997*, Częstochowa 2001, ss. 299.

po II wojnie światowej¹⁹. Autorzy podjęli w podrozdziale problematykę reaktywowania i likwidacji TG „Sokół” po II wojnie światowej; próbę reaktywowania organizacji sokolej w okresie tzw. „odwilży październikowej” (1956–1957) oraz problematykę ruchu sokolego w okresie przeobrażeń ustrojowych (1989–1997). W okresie transformacji ustrojowej działalność prowadziły dwie organizacje sokole: Związek Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” w Polsce oraz Tymczasowa Rada Odrodzenia „Sokoła” w Polsce. Jak piszą Autorzy podrozdziału:

Według danych z 1 października 1991 r. ZTG „Sokół” w Polsce liczył 18 gniazd i 1405 członków. W następnych latach powstały nowe gniazda. Według danych z 1997 r. Związek liczył 44 towarzystwa sokole i 4216 osób, w tym 1846 członków i 2460 młodzieży²⁰.

Tymczasowa Rada Odrodzenia „Sokoła” w Polsce miała siedzibę w Krakowie, a na jej czele stał Konrad Firlej. Obydwie organizacje sokole prowadziły dość aktywną działalność na rzecz aktywności fizycznej, pracy patriotycznej, kulturalno-oświatowej i wydawniczej. Ważnym elementem w działalności organizacji sokolich były zloty sokole²¹.

W 2009 r. została opublikowana praca zbiorowa pod redakcją T. Drozdek-Małołepszej pt. *Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Częstochowie w latach 1906–2006*²². Rozdział IV pracy zbiorowej, autorstwa E. Małołepszego i W. Baczyńskiego, dotyczył reaktywowania i działalności TG „Sokół” w Częstochowie w latach 1992–2006²³. „Sokół” w Częstochowie został reaktywowany w 1992 r. Na jego czele jako prezes stanął W. Baczyński. W okresie lat 1992–2006 gniazdo prowadziło działalność na polu wychowania fizycznego, sportu, rekreacji fizycznej, turystyki, pracy kulturalno-oświatowej i patriotycznej. Wśród sekcji sportowych posiadało sekcję gimnastyczną, sekcję gier sportowych. Drużyna piłki koszykowej występowała w rozgrywkach ligi okręgowej, natomiast największym jej sukcesem był awans do rozgrywek barażowych o wejście do II ligi w sezonie sportowym 2000/2001²⁴. Tematykę działalności TG „Sokół” w okresie transformacji ustrojowej (po 1989 r.), ze szczególnym uwzględnieniem gniazda w Częstochowie, podjęli w kolejnej pracy E. Małołepszy i W. Baczyński²⁵.

¹⁹ Z. Bujanowski, M. Ponczek, A. Łopata, *Działalność Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Polsce po II wojnie światowej*, [w:] E. Małołepszy, Z. Pawluczuk (red.), *Zarys dziejów Sokolstwa Polskiego w latach 1867–1997*, s. 200–213.

²⁰ Tamże, s. 208.

²¹ Tamże, s. 204–213.

²² T. Drozdek-Małołepsza (red.), *Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Częstochowie w latach 1906–2006*, Częstochowa 2009, ss. 165.

²³ E. Małołepszy, W. Baczyński, *Reaktywowanie i działalność Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Częstochowie w latach 1992–2006*, [w:] T. Drozdek-Małołepsza (red.), *Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Częstochowie w latach 1906–2006*, Częstochowa 2009, s. 55–72.

²⁴ Tamże, s. 62–68.

²⁵ E. Małołepszy, W. Baczyński, *Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” na Ziemi Częstochowskiej w latach 1906–1993. Zarys dziejów*, Częstochowa 1994, ss. 56.

Przyczynkiem do stanu badań w zakresie historiografii TG „Sokół” w Polsce po 1945 r. jest praca M. Szczerbińskiego, dotycząca zarysu dziejów sokolstwa polskiego w kraju i na obczyźnie w latach 1867–1947²⁶. Autor przedstawił bardzo ciekawy materiał na temat reaktywowania i działalności TG „Sokół” w Polsce (1945–1947). W zakresie historiografii TG „Sokół” w Polsce należy także wymienić publikacje K. Toporowicza²⁷.

Interesujący artykuł, odnoszący się do likwidacji Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” po 1947 r., opracował A. Pasko²⁸. W sposób niezwykle wnikliwy przedstawił problem likwidacji gniazd TG „Sokół” po II wojnie światowej.

W zakresie stanu badań nad dziejami TG „Sokół” w Polsce po 1945 r. należy wymienić pracę E. Małolepszego pt. *Ruch sokoli na ziemiach polskich (1867–2001)*²⁹. Autor przedstawił m.in. reaktywowanie i działalność do czasu likwidacji gniazd TG „Sokół”; próby reaktywowania „Sokoła” w latach 1956–1957 oraz działalność organizacji sokolich – Związek Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” w Polsce z siedzibą w Bydgoszczy oraz Rady Odrodzenia Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” z siedzibą w Krakowie – po 1989 r.³⁰

Z. Bujanowski w artykule pt. *Próby reaktywowania Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” po 1945 roku* podejmuje problematykę reaktywowania TG „Sokół” na Pomorzu³¹. W 1945 r. reaktywowano gniazdo „Sokoła” w Gdyni. Prezesem gniazda w Gdyni był Władysław Biernat, zaś naczelnikiem Czesław Knapski. Według Z. Bujanowskiego,

W 1949 roku, w związku z ogólnymi zmianami w funkcjonowaniu kultury fizycznej i jej organizacji, władze miejscowe zażądały włączenia się „Sokoła” do Klubu Sportowego „Ogniwo” w Gdyni³².

²⁶ M. Szczerbiński, *Zarys dziejów i próba oceny działalności sokolstwa polskiego w kraju i na obczyźnie w latach 1867–1947*, [w:] H. Przybylski, J. Ślężyński (red.), *Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” na Górnym Śląsku*, Katowice 1986, s. 7–25.

²⁷ K. Toporowicz, *Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w latach 1867–1947. Z okazji 125-lecia „Wychowanie Fizyczne i Sport”* 1993, nr 4, s. 33–40; K. Toporowicz, *Zarys dziejów „Sokoła” na ziemiach polskich w latach 1867–1947*, [w:] Z. Pawluczuk (red.), *Z dziejów Towarzystw Gimnastycznych „Sokół”*, Gdańsk 1996, s. 7–20; K. Toporowicz, *Zarys dziejów „Sokoła” na ziemiach polskich w latach 1867–1947*, [w:] *Z kart historii polskiego „Sokoła”*. Kraków 1995, s. 9–21.

²⁸ A. Pasko, *Likwidacja Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” po 1947 r.*, [w:] A. Łopata, J. Fall (red.), *100-lecie V Ogólnopolskiego Zlotu Sokolów w Krakowie – Zlotu Grunwaldzkiego – 100-lecie odsłonięcia pomnika Grunwaldzkiego w Krakowie 1910–2010*, Kraków 2010, s. 97–104.

²⁹ E. Małolepszy, *Ruch sokoli na ziemiach polskich*, [w:] T. Jurek (red.), *Studia z dziejów kultury fizycznej, Księga wydana z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Bernarda Woltmana*, Gorzów Wlkp. 2002, s. 327–335.

³⁰ Tamże, s. 332–335.

³¹ Z. Bujanowski, *Próby reaktywowania Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” po 1945 r.*, [w:] Z. Pawluczuk (red.), *Z dziejów Towarzystw Gimnastycznych „Sokół”*, Gdańsk 1996, s. 245–248.

³² Tamże, s. 246.

Nieudane próby reaktywowania „Sokoła” na Pomorzu podjęte zostały w 1957 r.

Tematyka działalności TG „Sokół” w Polsce po 1945 r. została podjęta przez Z. Pawluczuka, T. Drozdek-Małolepszą i E. Małolepszego w artykule pt. *Miejsce i rola ruchu sokolskiego w dziejach Polski i Polaków*³³.

Losy TG „Sokół” w Choczni po II wojnie światowej przedstawił A. Nowakowski³⁴. O ile były próby reaktywowania gniazda „Sokoła” w Choczni po II wojnie światowej (1945–1948), o tyle w miejscowym społeczeństwie nie zanotowano żadnych działań mających na celu powołanie gniazd w okresie po 1989 r.

Problematykę reaktywowania TG „Sokół” w latach 1956–1957 podjął A. Nowakowski w publikacji pt. *Nieudane próby reaktywowania „Sokoła” w Polsce na przełomie lat 1956 – 1957*³⁵. Według A. Nowakowskiego,

Po naradzie lutowej z 1957 r. nie nastąpił spodziewany przełom w polskiej kulturze fizycznej. [...] Tzw. mała stabilizacja położyła kres wszelkim złudzeniom [...]. Niektórzy znani działacze „Sokoła” (na czele z prof. Janem Fazanowiczem) zadowolili się pracą w kontrolowanym przez władze TKKF, uważając, że w ten sposób, nie narażając się, można cokolwiek uratować z etosu organizacji sokolej. Na odrodzenie sokolstwa w Polsce trzeba było jeszcze poczekać 32 lata, do przełomu ustrojowego 1989 r.³⁶

Tematykę reaktywowania działalności „Sokoła” w Polsce po roku 1989, głównie problemów organizacyjno-prawnych, podejmuje A. Nowakowski w kolejnym artykule, opublikowanym w VII tomie pracy *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*³⁷.

O reaktywaniu „Sokoła” w początkowym okresie transformacji ustrojowej (1989 r.) pisze L. Gondek³⁸. W 1989 r. powołano Tymczasową Radę Odrodzenia TG „Sokół” w Krakowie. Jednym z działaczy tej organizacji był Konrad Firlej. W zakresie działalności Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Krakowie publikacje przygotowali J. Gacek i A. Pawłowski³⁹. Polskie Towa-

³³ Z. Pawluczuk, T. Drozdek-Małolepsza, E. Małolepszy, *Miejsce i rola ruchu sokolskiego w dziejach Polski i Polaków*, [w:] W. Cynarski, K. Obodyński, M. Mirkiewicz (red.), *Z dziejów Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Polsce. W 135. rocznicę powstania*, Rzeszów [b.r.w.], s. 8–21.

³⁴ A. Nowakowski, *Zarys dziejów „Sokoła” w Andrychowie i Choczni*, Wadowice 2007, s. 74–76.

³⁵ Tamże, s. 83–90.

³⁶ Tamże, s. 90.

³⁷ A. Nowakowski, *Reaktywowanie działalności „Sokoła” w Polsce po roku 1989. Problemy organizacyjno-prawne*, [w:] L. Nowak (red.), *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. 6, Gorzów Wlkp. 2004, s. 463–470.

³⁸ L. Gondek, *Refleksje dotyczące formalno-prawnych i merytorycznych aspektów reaktywowania PTG „Sokół” w 1989 roku*, [w:] Z. Pawluczuk (red.), *Z dziejów Towarzystw Gimnastycznych „Sokół”*, Gdańsk 1996, s. 249–254.

³⁹ A. Pawłowski, *Działalność sportowa Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Krakowie w okresie 1993 – I połowa 1997 roku*, [w:] A. Łopata (red.), *130 lat Sokolstwa Polskiego*,

rzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Krakowie prowadziło aktywną działalność sportową w sekcjach: gimnastycznej, lekkoatletycznej, narciarskiej, żeglarskiej. W zakresie historiografii ZTG „Sokół” w Polsce ukazały się m.in. prace A. Boguckiego⁴⁰.

Sukcesy sportowe członków „Sokoła”, uprawiających akrobatykę sportową przedstawił G. Bielec⁴¹. Akrobaci „Sokoła” odnosili sukcesy w Mistrzostwach Polski w kategorii seniorów i w kategoriach młodzieżowych oraz w zawodach Pucharu Polski.

O próbach reaktywowania gniazda TG „Sokół” w Raciborzu pisze S. Szwed⁴². Działania te zakończyły się powodzeniem w 1992 r. W tym roku odbyło się zebranie założycielskie TG „Sokół” w Raciborzu, a gniazdo zostało wpisane przez Urząd Wojewódzki w Katowicach do rejestru Stowarzyszeń Kultury Fizycznej⁴³. W latach 1992–2007 TG „Sokół” w Raciborzu prowadziło działalność patriotyczną, kulturalno-oświatową oraz w sferze kultury fizycznej.

A. Nowakowski przedstawił nieudane próby reaktywowania gniazd „Sokoła” w wybranych miejscowościach zachodniej Małopolski⁴⁴. Autor uwzględnił trudności w reaktywowaniu i działalności gniazd „Sokoła” w okresie transformacji ustrojowej.

Wartości społeczne w działalności wadowickiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” przedstawiła Izabella Redl-Pieprzyca⁴⁵. Publikacja odnosi się także do okresu działalności gniazda w okresie transformacji ustrojowej⁴⁶.

Kraków 1997, s. 237–246; J. Gacek, *PTG „Sokół” w Krakowie po roku 1992*, [w:] A. Łopata (red.), *130 lat Sokolstwa Polskiego*, s. 247–253.

⁴⁰ A. Bogucki, *Związek Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” w Polsce 1993–1997*, Bydgoszcz 1997; tegoż, *130-lecie Sokolstwa Polskiego. Przyczynek do dziejów za lata 1939–1997*, Bydgoszcz 1998.

⁴¹ G. Bielec, *Sukcesy akrobatów odrodzonych gniazd sokolich na tle działalności Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” w Krakowie i Rzeszowie*, [w:] A. Łopata, J. Fall (red.), *100-lecie V Ogólnopolskiego Zlotu Sokolów w Krakowie – Zlotu Grunwaldzkiego – 100-lecie odsłonięcia pomnika Grunwaldzkiego w Krakowie 1910–2010*, s. 13–39.

⁴² S. Szwed, *Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Raciborzu 1914–2007*, [w:] A. Łopata (red.), *140 lat Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Polsce*, Kraków 2007, s. 91–98.

⁴³ Tamże, s. 96.

⁴⁴ A. Nowakowski, *Nieudane próby reaktywacji gniazd sokolich w wybranych miejscowościach zachodniej Małopolski na przełomie XX i XXI stulecia*, [w:] A. Łopata, J. Fall (red.), *100-lecie V Ogólnopolskiego Zlotu Sokolów w Krakowie – Zlotu Grunwaldzkiego – 100-lecie odsłonięcia pomnika Grunwaldzkiego w Krakowie 1910–2010*, s. 67–79.

⁴⁵ I. Redl-Pieprzyca, *Wartości społeczne w działalności wadowickiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”*, [w:] Z. Dziubiński (red.), *Społeczny wymiar sportu*, Warszawa 2003, s. 458–465.

⁴⁶ Tamże, s. 462–463.

Zakończenie

W zakresie piśmiennictwa nad dziejami TG „Sokół” w Polsce po 1945 r. brak jest opracowania o zasięgu ogólnopolskim. Występują publikacje posiadające charakter regionalny. Prace te odnoszą się głównie do Górnego Śląska, Małopolski i Pomorza. W pracach tych podejmowana została problematyka reaktywowania i działalności „Sokoła” po II wojnie światowej (1945–1949); próby reaktywowania gniazd „Sokoła” w latach 1956–1957; reaktywowania „Sokoła” i działalności dwóch organizacji sokolich po 1989 r.

Związek Towarzystw Gimnastycznych „Sokół w Polsce (z centralą w Warszawie i Bydgoszczy) i Polskie Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” (z siedzibą w Krakowie) – w okresie po 1989 r. – prowadziły działalność na polu wychowania fizycznego, sportu, rekreacji fizycznej, działalności turystyczno-krajoznawczej oraz pracy kulturalno-oświatowej, wychowawczej, wydawniczej i patriotycznej.

Literatura

- Bielec G., *Sukcesy akrobatów odrodzonych gniazd sokolich na tle działalności Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” w Krakowie i Rzeszowie*, [w:] A. Łopata, J. Fall (red.), *100-lecie V Ogólnopolskiego Zlotu Sokolów w Krakowie – Zlotu Grunwaldzkiego – 100-lecie odsłonięcia pomnika Grunwaldzkiego w Krakowie 1910–2010*, Kraków 2010.
- Bogucki A., *130-lecie Sokolstwa Polskiego. Przyczynek do dziejów za lata 1939–1997*, Bydgoszcz 1998.
- Bogucki A., *Związek Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” w Polsce 1993–1997*, Bydgoszcz 1997.
- Bogusz A., *Sokolstwo Łódzkie 1905–1995*, Łódź 1995.
- Drozdek-Małołepsza T. (red.), *Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Częstochowie w latach 1906–2006*, Częstochowa 2009.
- Gacek J., *PTG „Sokół” w Krakowie po roku 1992*, [w:] A. Łopata (red.), *130 lat Sokolstwa Polskiego*, Kraków 1997.
- Gedl-Pieprzyca I., *Wartości społeczne w działalności wadowickiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”*, [w:] Z. Dziubiński (red.), *Spoleczny wymiar sportu*, Warszawa 2003.
- Łopata A. (red.), *130 lat Sokolstwa Polskiego*, Kraków 1997.
- Małołepszy E., Baczyński W., *Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” na Ziemi Częstochowskiej w latach 1906–1993. Zarys dziejów*, Częstochowa 1994.
- Małołepszy E., Pawluczuk Z. (red.), *Zarys dziejów Sokolstwa Polskiego w latach 1867–1997*, Częstochowa 2001.

- Małolepszy E., *Ruch sokoli na ziemiach polskich*, [w:] T. Jurek (red.), *Studia z dziejów kultury fizycznej. Księga wydana z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Bernarda Woltmanna*, Gorzów Wlkp. 2002.
- Mirkiewicz M. (red.), *Działalność Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”*, Rzeszów 1996.
- Nowakowski A., *Nieudane próby reaktywacji gniazd sokolich w wybranych miejscowościach zachodniej Małopolski na przełomie XX i XXI stulecia*, [w:] A. Łopata, J. Fall (red.), *100-lecie V Ogólnopolskiego Zlotu Sokolów w Krakowie – Zlotu Grunwaldzkiego – 100-lecie odsłonięcia pomnika Grunwaldzkiego w Krakowie 1910–2010*, Kraków 2010.
- Nowakowski A., *Reaktywowanie działalności „Sokoła” w Polsce po roku 1989. Problemy organizacyjno-prawne*, [w:] L. Nowak (red.), *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. 6, Gorzów Wlkp. 2004.
- Nowakowski A., *„Sokół” w Wadowicach w latach 1918–1949. Zarys dziejów*, Wadowice 2009.
- Nowakowski A., *Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Kętach w latach 1901–1947. Zarys dziejów*, Wadowice 2003.
- Nowakowski A., *Wadowicki „Sokół” wczoraj i dziś. Na studziesięciolecie wadowickiej sokolni (1889–1999)*, Częstochowa 1998.
- Nowakowski A., *Zarys dziejów „Sokoła” w Andrychowie i Choczni*, Wadowice 2007.
- Pasko A., *Likwidacja Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” po 1947 r.*, [w:] A. Łopata, J. Fall (red.), *100-lecie V Ogólnopolskiego Zlotu Sokolów w Krakowie – Zlotu Grunwaldzkiego – 100-lecie odsłonięcia pomnika Grunwaldzkiego w Krakowie 1910–2010*, Kraków 2010.
- Pawluczuk Z., Drozdek-Małolepsza T., Małolepszy E., *Miejsce i rola ruchu sokolskiego w dziejach Polski i Polaków*, [w:] W. Cynarski, K. Obodyński, M. Mirkiewicz (red.), *Z dziejów Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Polsce. W 135. rocznicę powstania*, Rzeszów [b.r.w.].
- Pawluczuk Z., *100 lat Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Gdańsku (1894–1994)*, Gdańsk 1998.
- Pawluczuk Z. (red.), *Z dziejów Towarzystw Gimnastycznych „Sokół”*, Gdańsk 1996.
- Pawłowski A., *Działalność sportowa Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Krakowie w okresie 1993 – I połowa 1997 roku*, [w:] A. Łopata (red.), *130 lat Sokolstwa Polskiego*, Kraków 1997.
- Ponczek M., *Ze studiów nad powstaniem, rozwojem i upadkiem Górnośląskiego „Sokoła” 1895–1947*, Katowice 2011.
- Przybylski H., Ślężyński J. (red.), *Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” na Górnym Śląsku*, Katowice 1986.
- Ryfowa A., *Działalność Sokoła Polskiego w zaborze pruskim i wśród wychodźstwa w Niemczech (1884–1914)*, Warszawa – Poznań 1976.

- Szwed S., *Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Raciborzu 1914–2007*, [w:] A. Łopata (red.), *140 lat Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Polsce*, Kraków 2007.
- K. Toporowicz, *Działalność Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” na polu wychowania fizycznego i sportu pod koniec XIX i na początku XX wieku (1885–1914)*, „Roczniki Naukowe WSWF w Krakowie”, t. 4, Kraków 1965.
- Toporowicz K., *Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w latach 1867–1947. Z okazji 125-lecia*, „Wychowanie Fizyczne i Sport” 1993, nr 4.
- Toporowicz K., *Zarys dziejów „Sokoła” na ziemiach polskich w latach 1867–1947*, [w:] *Z kart historii polskiego „Sokoła”*, Kraków 1995.

Abstract

Literature within the Scope of History of Gymnastic Society “Sokół” [Falcon] in Poland after 1945

As far as the state of research into the history of Gymnastic Society “Sokół” in Poland after 1945 is concerned there is no study of an all-Poland scope. There are some publications of a regional character. These works relate mainly to Górny Śląsk [*Upper Silesia*], Małopolska [*Lesser Poland*] and Pomorze [*Pomerania*]. These works touched upon the issues of re-establishment and operation of “Sokół” after World War II (1945–1949); attempts to re-establish nests of “Sokół” in the years 1956–1957; re-establishment of “Sokół” and of operation of two Sokół organizations after 1989.

The Union of Gymnastics Societies “Sokół” in Poland and Polish Gymnastic Society “Sokół” in Cracow were active in the field of physical education, sport, physical recreation, tourism and sightseeing as well as cultural, educational, publishing and patriotic work.

Key words: Gymnastic Society “Sokół”, state of research, Poland, period after 1945.